

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו, תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגנזי הלשון

לשונות מן המדרש

פרשת משפטים

קעז) למה הרבית דומה למי שנשכו נחש, ולא הרגיש
מי נשכו ולא ידע, עד שנתבטבט עליו. כך הרבית — אין
אדם מרגיש בה, עד שנתבטבט (שמו"ר פרשה לא).

הַתְּבַטָּט, כמו הַתְּבַצֵּץ — התנפח.

קעח) „כי היא כסותו לבדה” — שאין לו במה ישכב
והוא יושב כל הלילה ותהא צנה פוגעת בו (שם שם).
„פגעה בו צינה” — ביטוי משופר במקום „הצטנן”.

קעט) בשעה שהרגתי בכורי מצרים, היו המצרים יושבים בלילה וקוברים מתיהם, והכלבים נובחים להם, ולישראל אינם נובחים (שם שם).

על-פי רוב אומרים „הכלב נובח עליו“, ולא נמצא במקורות בני סמך; וראוי להשתמש ב„נבח ב“, כמו בתוספתא (שבת ז יג): „נבח בי כלב“ או כמו במדרשנו „נבח ל“. (קס) פתגם: הכלבים — אחד נובח, וכלם מתקבצים ונובחים על חנם (שם שם).

קפא) ביירותם עצמכם (שמו"ר פרשה לב). פירוש: עשיתם עצמכם שממה. ג"ר — מלשון „שדה בור“: „שלא תבור ארץ ישראל“ (ירוש' דמאי ו). קפב) „ואתן לכם ארץ חמדה“ (ירמיהו ג יט) — למה נקראת חמדה? שנחמדו לה אבות העולם, אברהם, שנאמר: „לך מארצך“, יצחק, שנאמר „גור בארץ הזאת“, יעקב שנאמר: „ונשאתני ממצרים“, ולמה הם מתחמדים לה? (שמו"ר שם). אף על פי שהגרסה „נחמדו לה“ בנפעל היא גרסה מסופקת, כי בילקוט רמז רע"א על אותו הפסוק כתוב „חמדו לה“, יש לדעתי לקיים הנפעל של „חמד“, וייבדל מן „חמד“ בקל למבע כיסופים וגעגועים, כמו „התחמד“ שבסוף המאמר. במילונים אין נפעל זה.

פרשת תרומה

קפג) „אני ישנה“ — ממעשה העגל, „ולבי ער“ — הקדוש ברוך הוא (שהוא לבי) מרתיק עלי: פתחי לי רעיתי. הוי ויקחו לי תרומה (שמו"ר פרשה לג).

הִרְתִּיק — דַּפֵּק, הִקִּישׁ, פָּעִלִים אֵלֶּה וְכֵן הַפּוֹעֵל „טַחַח”
(בְּקֵל וּבִפְעֵל) בָּאִים תָּמִיד בְּקִישׁוֹר „עַל...”, דַּפֵּק עַל הַדֹּלֶת
(לֹא: בְּדֹלֶת), עַל הַפֶּתַח: „מִתְדַּפְּקִים עַל הַדֹּלֶת”
(שׁוֹפְטִים יֵט כֹּב); „לֹא הִיִּתָּה אוֹמָה בְּאוֹמוֹת שֶׁלֹּא הֵלֵךְ (הַקְבִּיָּה)
וְדַבֵּר וְדַפֵּק עַל פֶּתַחָה” (סַפְרִי, וְזֹאת הַבְּרָכָה שֶׁמֶג).

וְאוֹתוֹ הַשִּׁמּוּשׁ בְּהִרְתִּיקָה. „לֹא הִנִּיחַ לְאוֹמָה שֶׁלֹּא
הִרְתִּיק עָלֶיהָ (לִקְבֹּל אֶת הַתּוֹרָה) וְלֹא קִבְּלוּ עָלֶיהֶם
לְשִׁמְרָה” (שְׁמוֹרֵר פֶּרֶשֶׁה כֹּז).

וְכֵן „הִקִּישׁ”: „בֵּן קִישׁ — שֶׁהִקִּישׁ עַל שְׁעָרֵי רַחֲמִים
וְנִפְתַּחוּ לוֹ” (מַגִּילָה יב ע”ב).

וְכֵן „טַחַח”: הַתְּחִיל טוֹפַח עַל פָּנָיו (פְּסִיקְתָּא, שׁוֹבַח):
„הֵלֵךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְטַפַּח עַל הַדֹּלֶת” (דֶּרֶךְ אֶרֶץ רַבֵּה ה);
„הַתְּחִיל אָדָם הָרֹאשׁוֹן מִטַּפַּח עַל פָּנָיו. אָמַר: כֵּךְ הִיא
כֹּחַהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה וְאֵנִי לֹא הִיִּתִּי יוֹדֵעַ” (בִּרְ פֶּרֶשֶׁה כ”ב).

„דַּפֵּק” בִּיחֹס לְבָהֱמָה בָּא בְּמִקְרָא בִּיחֹס הַפּוֹעֵל: „וְדַפְּקוּם
יוֹם אֶחָד” (בְּרֵאשִׁית ל ג). וְצָרִיךְ לוֹמַר: „דַּפְּקֵתִי אֶת
סוּסִי”; וְיֵשׁ בִּפְיוֹט: „דֹּלֶתִיךְ דַּפְּקֵנוּ” (סְלִיחוֹת), בְּלִי „עֲלִי”.